

RÉTI GYÖRGY

**Galeazzo Ciano és Csáky István velencei találkozója
1940 januárjában**

1939 végére bizonyos elhidegülés következett be mind a magyar–német, mind az olasz–német kapcsolatokban. Hitler nem vette jó néven, hogy a Lengyelország elleni háború megindítása után Budapest és Róma egyaránt a semlegesség mellett döntött. A Teleki-kormány „bún-lajstromát” növelte, hogy még a háború kitörése előtt Berlin tudomására hozta: nem engedi át területén a Varsó felé menetelő német csapatokat. Róma azzal hívta ki Hitler rosszsallását, hogy a háború elején foglalkozott a semleges Duna-menti és balkáni országok blokkjának megalakításával. Berlinben jól tudták, hogy e terv célja nemcsak az olasz befolyás megerősítése, hanem a térség felé irányuló német expanzió feltartóztatása is. Ezen túl, a nyugati hatalmakkal való összeütközés közeledése miatt Hitlert egyre kevésbé elégítette ki olasz szövetségésének semlegessége.

Miként korábban is, a német nyomás növekedése a magyar–olasz kapcsolatok „felmelegedéséhez” vezetett.¹ Mindkét ország külügyminisztere szükségesnek látta, hogy eszmecserét folytassanak a kialakult helyzetről.

A találkozó gondolatát Csáky vetette fel 1939. december 6-i, Cianohoz intézett levelében. Ennek mellékleteként megküldte a Krupp művek magyar képviselőjének, Németh igazgatónak két szigorúan bizalmas jelentését a németek Magyarországgal és Olaszországgal kapcsolatos gazdaságpolitikai elképzeléseiről.² Az első jelentés a német gazdasági minisztérium bizalmas dokumentumát ismerteti, amely Németország gazdasági érdekei szerint kategorizálja a világ különböző országait. Magyarország — Sziámmal, Argentínával és Uruguay-jal együtt —, fontosság szerint az utolsó előtti, 4. kategóriában szerepelt azon országok között, amelyekbe „a német exportot egy átmeneti időszak után meg kell szakítani”. Az utolsó, 5. kategóriába sorolták az ellenséges országokat és Olaszországot, amelyekbe a „német export megtiltatik”.³

Még súlyosabb állításokat tartalmaz Németh igazgató másik jelentése, amely szerint: „Németország nem zárja ki egy német–olasz háború lehetőségét. Ugyancsak lehetségesnek, sőt valószínűnek tűnik egy német katonai agresszió bizonyos szomszédos országok, elsősorban Albánia, Dánia, Hollandia és Magyarország ellen.” A magyarországi támadás oka az lenne, hogy a németek „túrhetetlennek tartják azt, hogy a magyar exportnak fele nem Németországba irányul”, amikor „a német lakosság ellátásában súlyos nehézségek mutatkoznak, és a háborús sikerek hiánya fokozza az általános depressziót”.⁴

Csáky kifejti, hogy sem Teleki miniszterelnök, sem ő nem túlozzák el a két jelentés fontosságát, de miután „komoly emberektől származnak” és „a hasonló híresztelések egyre

1. A magyar–olasz kapcsolatok előzményeiről lásd a szerzőnek a Magyar Politikatudományi Társaság 1987. évi évkönyvében és a Politikatudomány című folyóirat 1987/4. számában megjelent írásait.

2. I Documenti Diplomatici Italiani (a továbbiakban: DDI) Serie 9. volume II. Roma, 1973. 387-388.

3. I. h.

4. I. h.

szaporodnak”, nem lehet negligálni sem őket. Csáky feltételezi, hogy a közelgő német—magyar gazdasági tárgyalások előtt a jelentések a német fél „előkészítő taktikáját tükrözik”. „Tápasztalatunk — írja Csáky —, hogy Németország sohasem mulasztja el a terep előkészítését bármely akciójához.” Levele végén Csáky kéri Ciano véleményét a dokumentumokról, és feleségével együtt meghívja őt Magyarországra.⁵

Ciano a jelentéseket véleményezésre megküldte a berlini olasz követségnek. Magistrati berlini olasz ügyvivő december 15-i választáviratában közli, hogy „a német korlátozásokra vonatkozó jelzések az Olaszország felé irányuló német árukivitelt illetően nem újak”. Ugyanakkor kétségesnek tartja azt a jelzést, amely szerint Olaszország azon országok közé soroltnék, amelyekbe meg akarják tiltani a német kivitelt. Hivatkozik arra, hogy Németország a háború ellenére is számos fontos árut, elsősorban szenet szállít Olaszországnak.

Feltehető, hogy a németek Olaszország és Magyarország elleni agresszív terveire vonatkozó információt Ciano nem is továbbította a berlini követségre, mert az ügyvivő választáviratában nem tér ki erre a kérdésre.⁶

December 15-én Csáky a budapesti olasz követ, Vinci előtt kifejtette, hogy elsősorban azért akar személyesen találkozni Cianoval, mert ismertetni kívánja Magyarország elképzeléseit a háború utáni békére vonatkozóan. „A szövetségesek győzelme esetén Magyarország nem kívánná Németország feladabolását, sőt Ausztriát továbbra is Németországnak kell annektálnia, ez az — mondotta Csáky —, amit a múltban is így gondolt. Szükséges azonban, hogy Magyarország erős hatalom legyen, és ezért meg kell oldani a területi kérdéseket Romániával, politikáját a szoros Róma—Belgrád—Budapest szövetségre alapozva.”⁷ Korai, de nem érdektelen kifejtése ez a horthysta diplomácia háború előtti elképzeléseinek.

Ciano udvariasan elhárította a magyarországi meghívást, de december 22-i levelében kérte Vincit, közölje a magyar külügyminiszterrel: „Kívánatos lenne azonban, ha Csáky — néhány napos pihenés ürügyén — január elején Velencébe jönne. Én ily módon — folytatja Ciano — mintegy véletlenül felhasználhatnám olaszországi tartózkodását két-három napos találkozóra, amelyre a helyzet elmélyült vizsgálatához szükség van.”⁸ Végezetül Ciano a legnagyobb titoktartást kérte követétől, ami — levele tartalmával együtt — mutatja, hogy ebben az időben a németek gyanakvása miatt konspiratív módon kellett előkészíteni az olasz—magyar külügyminiszeri találkozót. December 23-án, amikor az olasz követ átadta Ciano meghívását, mintegy előre jelezve a külügyminiszeri találkozó egyik központi témáját, annak lehetőségéről érdeklődött, hogy az angolokat és a németeket békekötésre ösztököljék „azzal a céllal, hogy együtt szálljunk szembe Oroszországgal”. Csáky válaszában Barcza londoni magyar követ előző napi jelentésére hivatkozott. E szerint „az angol vezetőktől nem idegen a gondolat, hogy akár azonnal békét kössenek Németországgal, ama feltétellel, hogy azonnali együttműködést kezdjenek a szovjetek ellen”.⁹

Egy nappal később Vinci a magyar külpolitika kulcskérdésének nevezett, Romániával szembeni területi követelésekről küldött összefoglaló jellegű jelentést.¹⁰ Megállapítja, hogy a sok tényezőtől összeálló magyar állásfoglalás sohasem volt teljesen világos: „Olykor inkább a német inváziótól való félelmet mutatja, máskor megcsillantja az együttműködés lehetőségét [Romániával — R.Gy.], megint máskor megijed egy orosz intervenciótól, amely esetleg Magyarországot is beavatkozásra kényszerítené, esetleg Németországgal együtt; máskor mintha ki akarná használni az orosz lépést vagy annak közvetlen következményeit.” „A közvélemény,

5. I. m.

6. I. m. 571.

7. I. m. 467.

8. I. m. 545.

9. I. m. 535. Barcza követ jelentését I. Diplomáciai iratok a magyar külpolitikához [a továbbiakban: DIMK] IV. Bp. 1962. 632-635.

10. DDI. IX/2. 549.

legalábbis annak legegészségesebb része — folytatja fejtegetéseit Vinci —, mégha közismerten türelmetlen és telhetetlen az irredenta kérdésekben, legalábbis eddig a német és orosz veszélytől félt leginkább, amellyel egy esetleges akció járna Románia ellen. Jelenleg különösen a katonai körök nem rejtik véka alá türelmetlenségüket az erdélyi kérdés közeli megoldását illetően.”

A kormánykörök politikáját Vinci „sokkal bölcsőbbnek és óvatosabbnak” nevezte s arról az alábbiakat jelentette: „Nem csupán világosan elftélik a katonai körök követelődöz irányzatát, de — amint bizalmasan elmondták nekem — bizonyos kételkedéssel viszonyulnak Csáky személyes állásfoglalásához is (a múltban már jelentettem bizonyos körök róla alkotott véleményéről), félvén attól, hogy — talán közismert személyes ambíciói miatt is — ha alkalom adódna rá, ő szíve mélyén, többször megismételt nyilatkozata ellenére sem teljesen idegenkedik attól, hogy a vezérkar hatása alá kerüljön.”¹¹

Az olasz követnek igaza volt Csáky hajlandóságát illetően, csak arról feledkezett meg, hogy nemcsak a magyar külügyminiszter, hanem a magyar kormány is szívesen hallgatott volna a katonai körökre, ha a Románia elleni katonai akció a siker legcsekélyebb lehetőségével kecsegtetett volna.

A tavaszra tervezett Románia elleni támadás sietős előkészületeiről Carboni, az olasz katonai hírszerzés főnöke, aki előtt magyar kollégái „semmit sem tartottak titokban”¹² budapesti látogatása során, december 25-i jelentésében beszámolt Cianonak. A magyar honvédelmi minisztériumban sürgették fegyverszállítási igényeik kielégítését, hangsúlyozva, hogy a Románia elleni akció Olaszországnak is érdeke, mert „a magyar hadsereg a Kárpátokban a Balkán felé való orosz előrenyomulás végleges megállítását jelenti”. A magyar hadsereg képviselői hangsúlyozták, hogy Magyarországnak ki kell használnia majd Besszarábia szovjet részről történő visszafoglalását, mert „az orosz támadás kétségtelenül kommunista megmozdulásokhoz vezetne Erdélyben”. Kijelentették, hogy egy esetleges szovjet–magyar konfliktus esetén „Magyarország számít Olaszország segítségére”. A jelentés megállapítja, hogy míg a magyar hadsereg vezetésében erősek a németbarát irányzatok, a hadsereg tömegei németellenesek. A látogatás során megállapodtak a két hadsereg hírszerző irodái képviselőinek cseréjében.

Vinci december 27-én jelentette, hogy Csáky elfogadta Ciano javaslatát, és január 2-án vagy 3-án „maximális titoktartás mellett, egyhetes pihenés céljából” Olaszországba utazik.¹³

Két nappal később Vinci kérte, hogy a találkozó után Rómába utazhasson. Ezt Ciano azzal utasította el, hogy „nem lenne tanácsos távolléte Budapestről, annál is kevésbé, mert a Csákyval való találkozásnak nem hivatalos jelleget kívánok adni”.¹⁴

A Ciano–Csáky találkozó előtt egy nappal Mussolini emlékeztetőt készített külügyminiszter-veje számára a tárgyalásokon felvetendő kérdésekről.¹⁵ Ciano hatpontos emlékeztető alapján folytatta a tárgyalásokat, néhány kérdésben azonban Mussolini „sarkosabban” fogalmazott, ezért ezeket külön is ismertetjük.

A magyar–román viszonyról foglalkozó pont például kimondja: „szükséges, hogy Magyarország olyan megállapodásra jusson Romániával, amely visszaadja Magyarországnak a kisebbségeket...” (Ez a megfogalmazás azonban nem volt kielégítő a történelmi Magyarország visszaállítására törekvő magyar uralkodó körök számára, ezért a tárgyalásokon Ciano nem is használta.) Mussolini emlékeztetőjének 5. pontja így szól: „Hacsak Németország nem követ el újabb jóvátehetetlen hibákat, nem mondjuk fel a szövetséget, kizárt dolog a franciák és angolok mellett történő beavatkozás, ami katonai és gyarmati hegemoniájuk megerősítését jelentené Olaszország rovására.” (A tárgyalásokról készült olasz és magyar jegyzőkönyv tanúsága szerint sem a német—olasz szövetség felmondása, sem a szövetségesség hatalmak melletti

11. I. m.

12. I. m. 552-554.

13. I. m. 564.

14. I. m.

15. DDI. IX/3. 28.

olasz beavatkozás nem merült fel, még hipotetikus formában sem.) Nem található egyik jegyzőkönyvben sem Mussolini emlékeztetőjének az a megállapítása, hogy Olaszország 1940 nyaráig „olyan szárazföldi és légierővel fog rendelkezni, amely döntő hatást fog gyakorolni a helyzetre”.¹⁶

Ilyen előzmények után Ciano 1940. január 5-én ezt jegyezte fel naplójába: „Ma este Velencebe utazom, hogy találkozzak azzal a nagyszájú Csáky gróffal.”¹⁷ Az olasz külügyminiszternek magyar kollégája iránt táplált személyes ellenszenv nem lehetett akadálya annak, hogy a megvitatott kérdésekben — kormányaik hasonló álláspontja következtében — általában egyetértésre jussanak. Mégis a két külügyminiszter által a találkozóról készített feljegyzések szerint egyes kérdésekben bizonyos árnyalati különbségek mutatkoztak. Ezek kimutatása céljából a két feljegyzést párhuzamosan ismertetjük.¹⁸

Ciano, akinek számára a találkozó fő célja a közös szovjetellenes álláspont kialakítása volt, feljegyzését a magyar—szovjet viszony kérdéseivel kezdi. Miután Csáky fő feladata az volt, hogy megnyerje Olaszország támogatását Romániával szemben, az ő feljegyzésében a magyar—szovjet viszony csak a magyar—román viszony függvényeként szerepel.

Ciano — Mussolini utmutatásának megfelelően — kifejtette Csáky előtt, hogy egy „orosz támadás esetén Olaszország számára lehetetlen tömeges fegyveres segítséget nyújtani, ha előbb nem oldódik meg az Olaszország és Magyarország közötti szabad közlekedés kérdése”.¹⁹ Csáky azt válaszolta, hogy információi szerint „nem lehet számítani”, sőt „kizártnak lehet tartani” egy Magyarország elleni „orosz támadást”. Ehhez Ciano jelzőjéhez méltó módon hozzáfűzte: „A magyar kormánynak különben is megvannak a feltételei ahhoz, hogy megállítsa bármely orosz támadást, amennyiben fegyverek és esetleg szakértők formájában segítséget kap.”²⁰

Ciano tolmácsolta Csákynek a román kormány kérését: „Magyarország ne támadja hátba Romániát abban az esetben, ha Románia Oroszországgal fegyveres konfliktusba keverednék.”²¹ Mindkét feljegyzés szerint Csáky megígérte Ciononak, hogy „Magyarország nem tesz semmit, ami meggyöngíthetné a román ellenállást Oroszországgal szemben”. Ezután kérte a magyar kormány alábbi állásfoglalásának tolmácsolását a román kormánytól: „Magyarország a jóindulatú semlegesség álláspontjára helyezkedik Romániával szemben, ha Oroszország megtámadná Romániát, és Románia fegyverrel a kézben védekezne.”²²

Csáky a magyar kormány jóindulatú semlegességét addig biztosította:

- „1. amíg a román hadsereg fel nem bomlik és vele együtt az ország is nem bolsevizálódik,
2. amíg az erdélyi magyarok életét veszély nem fenyegeti, és végül
3. amíg Románia akár Oroszországnak, akár Bulgáriának területi engedményeket nem tesz anélkül, hogy ilyeneket Magyarországnak is tenne, vagy amíg diszkriminációt nem követ el Magyarország rovására és más államok javára akár békében, akár háborúban.”²³

Csáky hangoztatta azt is, hogy a magyar kormány azt sem tűrheti el, ha „Románia Besszarábiát erdélyi magyar csapatokkal akarja megvédeni és ezzel egy csapással két legyet akar ütni, vagyis Besszarábiát megvédeni és az erdélyi magyar kisebbségtől megszabadulni”. A magyar külügyminiszter hozzáfűzte, hogy csatlakozik az olasz kormány antibolsevista meg-

16. I. h.

17. G. Ciano: *Diario*. I. 210. (Ciano a magyar külügyminiszter jellemzésére a „bagalone” kifejezést használta, amelynek jelentése: „nagyszájú, fecsegő, szájaló”).

18. Csáky feljegyzésének jelzete: OL. KÜM. 1940-23-31. (Közl. DIMK 512. sz. dokumentuma), Ciano feljegyzését l. DDI 9. s. III. v. 29-30.

19. DDI. IX/3. 29.

20. I. m. 30.

21. OL. KÜM. 1940-23-31.

22. DDI. uo. és OL. KÜM. uo.

23. OL. KÜM. uo.

győződéséhez, de kérte Cianot, „ne engedje, hogy az olasz sajtó politikájának ezt az alapelvét túlzottan kihangsúlyozza, mert semmi okunk sincs az oroszokat provokálni.”²⁴

Mint látható, az adott helyzetben Ciano jobban hangsúlyozta antibolsevista meggyőződését, mint magyar kollégája. Míg egy román—szovjet konfliktus esetére Csáky csak több feltételhez kötött „jóindulatú semlegességet” ajánlott fel, Ciano közölte, hogy kormánya Romániát repülőgépekkel és páncélautókkal fogja segíteni. Hasonló támogatást ígért Magyarországnak a Szovjetunó ellen, sőt nagyobb mértékűt is akkor, „ha az átvonulást valahol lehetővé tudják tenni az olasz csapatok részére”, mert „Mussolini alapelve, hogy orosz befolyást nem tűr sem a Balkánon, sem pedig a Kárpátok medencéjében”.²⁵

Ciano annak a véleményének adott kifejezést, hogy „Magyarország abban az esetben, ha biztosítékok nyújtana Romániának arra nézve, hogy ezt nem támadja hátba, számíthatna a határmenti területsávnak és a Bánát körüli részeknek átengedésére”. Csáky válasza szerint Magyarország „ezzel semmiképpen sem elégedhetik meg”, mert „Magyarországnak akkora területet kell visszakapnia, hogy döntő befolyást gyakorolhasson a Kárpátok védelmére”.

„Cianonak arra a megjegyzésére — folytatódik Csáky feljegyzése —, hogy nehéz lesz a világgal elfogadtatni azt a tézist, hogy olyan kiterjedésű területek csatoltassanak vissza Magyarországra, amelyeken egy magyarra három román esik, rámutattam arra, hogy ez a beállítás a román propaganda hazugsága, és átadtam neki a követeléseink minimumát és maximumát feltüntető térképváltozatot és statisztikai táblázatokat.”²⁶

Ezekből kitűnt, hogy a maximális program szerint a magyar kormány 78 ezer km² területet és 4 millió 200 ezer lakost követelt vissza. Az utóbbiaknak csak 27%-a magyar, 50%-a román és mintegy 10%-a német. A minimális követelés 50 ezer km² terület és 2,7 millió lakos volt, akiknek fele magyar, fele román.²⁷

Joggal jegyezhetette meg ezzel kapcsolatban az olasz külügyminiszter: „Mussolininak az az aggálya, hogy a mostani kisebb, de erősebb Magyarországból egy nagyobb, de gyengébb, nemzetiségi összetételű Magyarország lesz.”²⁸

Csáky válaszában kifejtette, hogy „bizonyos lakosságcserével a magyar többséget 80 százalékra is fel tudják emelni”. Ezután „Ciano gróf aziránt érdeklődött, hogy ha már úgy látszik, csak háborúval lehet a magyar—román kérdést tisztázni, mikor akarják ezt megcsinálni”. Csáky azt válaszolta, nem tudja, „mert ez a körülményektől függ”.²⁹ Mindezekből Ciano az alábbi végkövetkeztetést vonta le: „Csáky kijelentéseiből arra a meggyőződésre jutottam, hogy a magyarok folytatják és folytatni akarják a románok fenyegetését, de nem tesznek semmiféle konkrét lépést és nem folyamodnak katonai kezdeményezéshez, hacsak nem lesznek bizonyosak abban, hogy a fronton nem találnak fegyveres ellenállásra.”³⁰

A tárgyalásokon fontos helyet foglalt el, hogyan viszonyul Németország a magyar—román konfliktushoz. Csáky kifejtette, hogy „az idő Magyarország ellen dolgozik, hiszen németek napról—napra nagyobb mennyiségű hadianyagot szállítanak Romániának, amit csak úgy lehet paralizálni, ha az olaszok nekünk is hasonló mennyiségű hadianyagot bocsátanak rendelkezésünkre”.³¹ Felmerült egy Románia elleni német támadás lehetősége is. A magyar külügyminiszter leszögezte: „Senki sem kívánhatja, hogy mi ilyen esetben quasi a román határokat

24. Uo.

25. Uo.

26. Uo.

27. DDI. IX/3. 30.

28. OL. KÜM. uo.

29. Uo.

30. DDI. IX/3. 30. Mindezt sokkal gúnyosabban fogalmazta meg Ciano naplójában: „A magyarok — bebizonyították Csehszlovákia esetében is — szenvedélyesen a szavakban, de mérsékeltek a cselekvésben, olykor túlságosan is.” Diario. I. 210.

31. OL. KÜM. uo.

védjük meg a német átvonulással szemben.” Csáky tudta, hogy egy ilyen átvonulás Magyarország függetlenségét is kockára tenné, mégis — a területi revízió reményében — hajlandónak mutatkozott erre a hazárdjátékra. Ciano megértést tanusított a magyar kolléga álláspontjával kapcsolatban, de azonnali tanácskozást javasolt erre az esetre, mert ez „az egész politikai helyzetet felboríthatná”. Célzott arra, hogy a német átvonulás esetén az „angolok és franciák beavatkoznának a Balkánon”, de nem nyilatkozott arról, hogy „Olaszország ily esetben az olasz—magyar és az olasz—német konzultáción túlmenően mit csinálna.”³² Csáky hangoztatta: „Magyarország jövőjének biztosítása érdekében a magyar—román problémát a mostani európai konfliktus végleges lezárása előtt szintén rendezni kívánjuk, mert azután hosszabb békeperiódus fog bekövetkezni.” Később ehhez hozzáfűzte: „Nincsen magyar kormány, amely elbírná, hogy Olaszország és esetleg más államok problémái sorban rendezést nyerjenek, Magyarországré pedig nem.”

Ciano megígérte Csákynek, hogy Magyarország a jövőben „éppúgy számíthat Olaszország támogatására revíziós igényei tekintetében, mint a múltban”, sőt kilátásba helyezte, hogy a Csáky által említett „konfliktus-esetek felmerülésekor Olaszország valószínűleg *maga* [kiemelés az eredetiben — R.Gy.] fogja kívánni a magyar intervenciót”.³³

A magyar—román viszony alapos megtárgyalása után állapotok meg abban, hogy Ciano a következőket fogja a román kormánnyal közölni: „Az olasz kormánynak az a határozott meggyőződése, hogy Magyarország nem fogja Romániát hátbatámadni akkor, ha a román kormány orosz támadás esetén megfelelően fegyveresen ellenáll és ha az országban a rendet fenn bírja tartani, ha az erdélyi magyarságot és annak jogait a legmesszebbmenően megtalmazza és tiszteletben tartja, és végül, ha sem békés úton, sem pedig a küzdelem folyamán más államoknak a területéből nem enged át anélkül, hogy Magyarországgal is rendezze a fenálló területi kérdést. Ciano gróf még azt a tanácsot is fogja adni a románoknak, hogy minden egyes tényezőjük kerülje a magyarokkal szembeni kihívó viselkedést.” Ciano azt is megígérte: „közölni fogja a románokkal, hogy az olasz kormány a magyar követelésekből nehezen alkudhatik le”.

A magyar igényekkel kapcsolatban Csáky közölte, egyelőre nem kéri Ciano „területi természetű közvetítésre Románia felé, mert ezt még korainak tartja”. Az olasz külügyminiszter azonban tájékoztatta Csákyt arról, hogy a román kormány felkérte őt közvetítésre, de kitért ez elől „azzal az indoklással, hogy a magyar revíziós követeléseket támogató Olaszország nem óhajt Magyarországra nyomást gyakorolni igényeinek mérséklése céljából”.³⁴

Amint ez Csáky fejtegetéseiből látható, a magyar kormány, felismerve, hogy az adott nemzetközi helyzet nem kedvez a Romániával szembeni területi követelések érvényesítésének, a korábbinál némileg mérsékeltebb álláspontra helyezkedett, anélkül azonban, hogy lemondott volna végső céljáról, Erdély visszazserzéséről.

A megbeszélések harmadik fő napirendi pontja Jugoszlávia volt. A két külügyminiszter álláspontjában itt mutatkoztak a legnagyobb különbségek. A Jugoszlávia rovására terjeszkedni akaró Mussolini ebben az időben újból felmelegítette az olasz befolyás alatt álló „önálló Horvátország” létrehozásának tervét. A magyar kormány — „történelmi jogán” — magának vindikálta a meghatározó szerepet az esetleg kikiáltandó Horvátországban. Ugyanakkor a magyar diplomácia a magyar—jugoszláv viszony megjavításával igyekezett déli szomszédját elszigetelni Romániától. Ezért a magyar külpolitika irányítói aggodalommal szemlélték az olasz—jugoszláv viszony újbóli kiéleződését.

Ciano feljegyzése szerint a magyar külügyminiszter ennek így adott hangot: „Csáky gróf kifejezte aggodalmát a horvátországi olasz akció miatt. Értesülései szerint Olaszország megmozdulásokat készít elő Horvátországban. Ugyanezen értesülések szerint Olaszország állítólag

32. OL. KÜM. uo.

33. Uo.

34. Uo.

nagyon népszerűtlen Horvátországban. A demokratikus hatalmak propagandája is eredményezi ezt a népszerűtlenséget. Csáky szerint a horvát nép egy független államot kíván létrehozni, amely inkább Magyarország felé orientálna. Ezért attól fél, hogy bármely olasz akció Horvátországban egyet jelentene a tűz felszításával a Balkán-félszigeten és Magyarország helyzetének kompromittálásával. Emiatt kéri, hogy halasszuk el minden kezdeményezésünket.³⁵

Csákynek a magyar—olasz diplomáciai érintkezésekben szokatlanul éles szavaira Ciano ezeket válaszolta: „Bármennyire is számíthatunk Horvátországban a széles tömegek rokonszenvére, és bármennyire is ismerjük a zágrábi erős szeparatista mozgalom részleteit, mégsem fejtünk ki és a dolgok jelenlegi állásánál nem is szándékozunk olyan tevékenységet kifejteni, amely a béke fenntartását nehezítené meg ebben a térségben. Hangsúlyoznom kellett azonban, hogy Olaszország nem marad közömbös a bolsevik veszélynek Jugoszláviában és különösen Horvátországban való megerősödése esetén. Erre az esetre fenntartjuk magunknak a lehető legnagyobb akciószabadságot.”³⁶

Érdekes, hogy Csáky feljegyzése szerint Ciano még egy esetre helyezte kilátásba az olasz beavatkozást: „ha a németek próbálnának Jugoszláviában valamit elkezdni”.³⁷ Amíg Ciano ezt hagyta ki feljegyzéséből, Csáky feljegyzésében viszont nem szerepel az olasz külügyminiszter alábbi fontos kijelentése: „Világosan és újra megerősítettem, hogy — minden esetre — Olaszország Horvátországot, Dalmáciát és a szomszédos zónákat úgy tekinti, mint létérdekei szférájának alkotó részeit, amelyekbe nem engedi bármely harmadik állam beavatkozását.”³⁸ Ez értelemszerűen Magyarországra is vonatkozott. Csáky feljegyzése szerint olasz kollégája egyetértett vele abban, hogy „Európának ebben a részében a békét hosszabb időre Budapest—Belgrád—Róma szoros kapcsolata és együttműködése tudná fenntartani”. De hogy a Belgráddal való szoros kapcsolatokat az olasz külügyminiszter nem gondolta komolyan, arra Csáky feljegyzése világosan utal. Ciano ugyanis „nem titkolta: Jugoszlávia bukása esetére is átgondolták a teendőket és arra az eredményre jutottak, hogy a Kárpátokra támaszkodó Magyarország Olaszországgal együtt ebben az esetben is fenn tudná tartani a hatalmi egyensúlyt”.³⁹

A tárgyalásokon fontos kérdés volt a Németországgal való kapcsolatok alakulása. Ciano azt állította, hogy októberi berlini látogatása óta „Olaszország és Németország között a kapcsolatok jók”. Ez azonban így nem felelt meg a valóságnak, ezt Csáky is tudhatta római követe jelentéseiből. Ezt tükrözi Csáky alábbi megállapítása is: „Az olaszok tisztában vannak azzal, hogy Németország teljes leveretése és esetleges felosztása nem volna olasz érdek sem.”⁴⁰

Csáky őszintébb volt olasz kollégájánál, amikor kifejtette: „Ami Magyarországot illeti, kapcsolatai Németországgal továbbra is korrektek, bár a közvéleményben van egy rendkívül ellenséges irányzat is a Birodalommal szemben, amit Berlin nem ignorál. Elismerte, hogy a német nyomás csökkent az utóbbi időkben, de ez nem volt elegendő ahhoz, hogy eloszlassa azt az erős gyanakvást, amelyet a magyar nép táplál Hitler valódi szándékait illetően.”⁴¹

Ciano feltételezte, hogy „a nyugati hatalmak elleni német támadás tavasszal fog bekövetkezni, de — mint mondotta — a jelenlegi olasz külpolitika nem fog változást szenvedni”.⁴²

35. DDI. IX/3. 30.

36. DDI. I. h.

37. OL. KÜM. uo.

38. DDI. IX/3. 30.

39. OL. KÜM. uo.

40. Uo.

41. DDI. IX/3. 30.

42. OL. KÜM. uo.

A nyugati hatalmakat illetően az olasz külügyminiszter kijelentette, hogy „Olaszországnak Franciaországgal és Angliával való viszonya határozottan javult, amióta London eltekint az olasz hajók átvizsgálásától”.⁴³ Csáky arról tájékoztatta Ciano, hogy kormányának „kevés kapcsolata van Franciaországgal, intenzívebb és szívélyesebb a viszonya Angliával”.⁴⁴

A magyar—olasz kapcsolatokat illetően Csáky csak annyit tartott szükségesnek feljegyzésében megemlíteni, hogy kérte Ciano: „támogassa az olasz kormánytól a magyar hadvezetőségnek komoly felszerelési hitel nyújtására irányuló kívánságait, amit Ciano kilátásba is helyezett, csupán arra kért, hogy katonai attachénk kellő időben tájékoztassa az ezirányú kívánságok felől.”⁴⁵

Ciano feljegyzéséből Csákyknak ez a kérése hiányzik. Ott található viszont a magyar külügyminiszter alábbi szövirágos kijelentése: „Végezetül Csáky gróf megismételte azt, hogy Magyarország olyan erő, amelyet csak Rómából lehet irányítani. Ebből a célból és magyarországi belső megfontolásokból is, a Kormányzó nevében megismételte a kérést, hogy most tavasszal látogassak el Budapestre: a Kormányzó fontosnak tartja, hogy országában és külföldön a Rómából származó kontaktusok, sőt majdnem direktívák folytonosságának benyomását keltse.”⁴⁶

A velencei találkozó, amelynek a tervezettnél fényesebb külsőségei is az olasz—magyar együttműködés további erősödését voltak hivatva demonstrálni, nem is leplezett gyanakvást váltott ki Németországban. Erről a berlini olasz követ, Attolico már január 9-én az alábbiakat jelentette: „Megbízható újságírói körökből a következőket hallottam a velencei találkozó németországi visszahangjáról: a legélénkebb rosszallás és a növekvő bizonytalanság uralkodik. Bizonyos megnyugtató jelentések, amelyeket Mackensen küldött⁴⁷ nem oszlatták el a Wilhelmstrassén kialakult kételyeket... Mindenekelőtt Göbbels az, aki tüzei a közvéleményt Olaszország ellen. Egy, a közelmúltban megtartott politikai gyűlésen is azzal dicsekedett, hogy már »régén látta«, azaz előre látta Olaszország árulását. Ugyanezen forrás szerint egy ideje erős német nyomás hárul Budapestre, amelynek azonban nem tudják a célját... Ez nem irányulhat másra, mint hogy Magyarország felhagyjon minden Romániával szembeni azonnali igényével. Az azonban bizonyos, hogy a Budapesttel fenálló kapcsolatainkat bizonyos német körök határozott bizalmatlansággal figyelik” — fejeződik be a berlini olasz követ jelentése.⁴⁸

Volt egy érdekes utóregzése a velencei találkozóknak. Ciano távozása után Ribbentrop — feltehetőleg telefonon — felajánlotta Csákyknak, hogy a német csapatok átvonulásának engedélyezése esetén Magyarország megkap két galíciai olajlelőhelyet. Csáky az olasz küldöttségéből még Velencében maradt protokollfőnököt kérte meg, hogy közölje Cianoval: a német ajánlatot azzal utasította el, hogy „Magyarország csak ezeréves területeire tart igényt”. Csáky egyúttal hangot adott gyanújának, miszerint „Ribbentrop ezzel az ajánlatával konfliktust akart létrehozni az oroszok és a magyarok között, amelynek következtében a németek beavatkozhatnak”. Csáky ugyanis úgy vélte, hogy erre a területre „az oroszok feltétlenül igényt tartanak”. Ezt az információt, amelyről rajta kívül csak Horthy és Teleki tudott,

43. Uo.

44. DDI. IX/3. 30.

45. DDI., OL. KÜM. uo. (Szabó László, a római magyar katonai attaché február 6-i jegyzékében ismertette a magyar kormány 500 millió olasz lira értékű hadianyag igényeit, amelyek nagy részét az olasz kölcsönből, kisebbik részét 40 ezer dollár értékű ipari termék szállítással törlesztették volna. DDI. IX/3. 229.)

46. DDI. IX/3. 30.

47. A római német követ jelentése szerint Ciano „mindent elkövetett, hogy visszatartsa a magyar külügyminisztert az elhamarkodott dolgoktól”. Ld. A Wilhelmstrasse és Magyarország. Bp. 1968. 467.

48. DDI. IX/3. 46.

annyira bizalmasnak tartotta, hogy felkérte Cianot, arról még a római magyar követet se tájékoztassa.⁴⁹

A velencei találkozó magyarországi visszangjáról Vinci az alábbiakat közölte január 14-i jelentésében: „Amint ez a sajtó egyöntetű megnyilatkozásaiból kitűnik, a velencei tanácskozást a magyar közvélemény túnyomó többsége a legnagyobb meglepéssel és rokonszenvvel fogadta... Bár erről semmi sem szivárgott ki a sajtóban (a nyilaskeresztes lapok hasonló lelkesedéssel írtak a tanácskozásról, de szisztematikusan a Róma—Berlin tengelyt hangsúlyozták), bizalmas forrásból jelezték nekem,... hogy a nemzeti szocialista nyilaskeresztes párt vasárnap egy gyűlést tartott, amelyen a mozgalom parlamenti képviselőjének vezetője, Hubay állítólag kijelentette, aggodalommal konstatálja azt a tényt, hogy Magyarország Olaszország irányvonalának rendelődött alá, letérve a Gömbös Gyula által megjelelt útról, miszerint Magyarországnak elsősorban a győzelmes német nép mellé kell állnia. Ezeket az információkat megerősítette a rendőrség politikai osztályának vezetője (aki közismerten a mozgalom legelkeseredettebb üldözője). Hozzáfűzte, hogy amint azt a gyűlésen résztvevő ügynökei jelentették, Hubay azt állította, hogy Magyarországnak tekintetét inkább Németország felé kell fordítania és imádkozásra szólított fel a német fegyverek győzelméért; hangsúlyozva, hogy a náci rendszer inkább megvalósítja a munka államát, mint a fasiszta Olaszország.”⁵⁰

Sajnos Hubay kívánsága teljesült: Olaszország alig fél évvel, Magyarország másfél évvel később csatlakozott Hitler háborújához.⁵¹

49. ASMAE, Ufficio di Coordinamento, Austria, Ungheria, 1940. (aláírás nélküli feljegyzés)

50. DDI. IX/3. 45-46.

51. A magyar–olasz kapcsolatok további alakulásáról lásd a szerzőnek „A Horthy-rendszer olasz orientációjának kudarca” c. tanulmányát, továbbá a Világtörténet 1988. 2. és 4., valamint a római Clio 1986/4. és a Nuova Antologia 1990/3. számában megjelent írásait.